

Samassa myrskyssä mutta eri veneissä

COVID-19 ja eriarvoisuus

SATU HELSKE & HANNA YLÖSTALO & HENRI KOSKINEN

Johdanto

Koronapandemia ja muut terveydelliset, taloudelliset ja sosiaaliset kriisit eivät kohtele kaikkia samalla tavalla, vaan kriiseillä on taipumus syventää eriarvoisuutta. Tässä kirjoituksessa tarkastelemme olemassa olevan tutkimustiedon valossa koronapandemian vaikutuksia eriarvoisuuteen ihmisryhmien välillä eri elämänalueilla. Olemme seuranneet aktiivisesti tutkimusta koronan eriarvoistavista kehityskuluista lähes koko pandemian keston ajan osallistuessamme valtioneuvoston kanslian julkaiseman, päätöksentekoa tukevan COVID-tutkimuskatsaussarjan tekemiseen (VNK 2021a). Globaalissa mittakaavassa eriarvoistuminen on ollut merkittävästi suurempaa kuin Suomessa, katsottiin sitten kuolleisuutta, taloutta, työllisyyttä tai sosiaalista eriarvoisuutta. Kirjoituksessa keskitymme Suomeen, mutta hyödynnämme myös kansainvälistä, erityisesti eurooppalaisia tutkimusta. Lopuksi pohdimme tutkimuksen valossa toimia, joilla koronan eriarvoistavia vaikutuksia voitaisiin Suomessa lieventää ja paikata.

Koronapandemian vaikutuksia valottavaa tutkimustietoa on reilun vuoden aikana kerääntynyt hämmästyttävällä tahdilla, joskin edelleen suurin osa tutkimuksesta on kuvailevaa eikä varsinaista syy-yhteyksiin puretuvaa tutkimusta ole vielä paljoa. Olemme ottaneet katsaukseen mukaan eriarvoistumiskehitystä mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti kuvaavia vertaisarvioituja empiirisiä tutkimuksia ja täydentäneet kokonaiskuvaava vertaisarvioimattomilla tutkimuksilla ja raporteilla. Vaikka monia vaikutuksia on vielä liian aikaista arvioida, jo kerääntynyt tieto eriarvoistavista vaikutuksista ja niiltä suojaavista tekijöistä on

tärkeää sekä tilannekuvaa että koronan jälkihoitoa ajatellen. Julkaisut olemme hakeneet esimerkiksi Google Scholarista, Julkariasta ja SocArXivista eri hakusanoilla (mm. korona, covid+Finland, covid+inequality). Muita lähteitä ovat olleet suomalaisyliopistot, sektoritutkimuslaitokset, kansalaisjärjestöt, viranomaiset ja väestöpaneelien COVID-tutkimukset sekä henkilökohtaiset verkostot ja sosiaalinen media.

Olemme tyypitelleet analyysimme joustavasti eri teemoihin, joita tutkimuksessa on eniten käsitelty. Teemoissa eriarvoisuus näkyy koko elämänskaarella ja eri elämänalueilla. Oleellista on, että pandemian synnyttämät tai syventämät haasteet ovat moninaiset ja näkyvät eri tavalla eri elämänalueilla. Usein ne näyttävät kasaantuvan tietyille ryhmille, kuten pienituloisille, nuorille ja/tai naisille. Aloitamme lapsiperheistä ja lapsiperheiden palveluista, jonka jälkeen syvennymme erikseen oppimiseen. Seuraavaksi tarkastelemme työelämää ja tuloja, aikuisten sosiaalipalveluita sekä terveyteen ja hyvinvointiin liittyvää tutkimusta. Lopuksi nostamme esiin tutkimuksissa esiteltyjä keinoja eriarvoisuuden vähentämiseen Suomessa koronan aikana ja sen jälkeen.

Lapset ja perheet

Lasten ja lapsiperheiden peruspalvelut ovat Suomessa heikentyneet korona-aikana tuen tarpeen samanaikaisesti kasvaessa esimerkiksi taloudellisten vaikeuksien, yksinäisyyden ja vanhemmuuden haasteiden vuoksi. Ennaltaehkäisevien peruspalveluiden sekä opiskelijaterveydenhuollon saatavuudessa havaittiin alueellista eriarvoisuutta, eikä osa

lakisääteistä palveluista ollut saatavilla (Hakulinen ym. 2020).

Päiväkotien ja koulujen sulkemisen aikaan vanhempien kotitöihin ja lastenhoitoon käyttämä aika on merkittävästi lisääntynyt perheissä. Samalla jo ennen koronaa naisille kasaantunut koti- ja lastenhoitotyö on jakautunut entistä sukupuolituneemmin: eri tutkimuksissa on osoitettu äitien näihin töihin käyttämän ajan lisääntyneen koronan aikana enemmän kuin isien. Esimerkiksi kanadalais- ja yhdysvaltalaisitutkimuksessa todettiin lastenhoitoon käytettyjen tuntien jakautuneen hyvin epätasaisesti äitien ja isien välillä sekä ennen pandemiaa että sen aikana (Johnston ym. 2020). Isossa-Britanniassa edes isien palkkatyöhön käytettyjen tuntien väheneminen ei merkittävästi lisännyt heidän palkattomaan kotityöhön käytettyjä tuntejaan (Zamberlan ym. 2021). Sukupuolitunut työnjako ei ole vain perheen sisäinen asia, vaan esimerkiksi rajoitustoimien kestolla on merkitystä. Keskimäärin koulut avattiin nopeammin ja laajemmin maissa, joissa tuetaan paremmin äitien työllisyyttä (Hudde & Nitsche 2021).

Perheillä on ollut erilaisia keinoja ratkaista lisääntyvän koti- ja lastenhoitotyön aiheuttama kuormitus. Suomessa äitien kokoaikatyö on yleistä eikä työtuntien vähentäminen ole ollut vanhempien selviytymiskeinojen kärjessä, toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa (Collins ym. 2020). Sen sijaan suomalaistutkimus osoitti perheen sisäiset selviytymisstrategiat, kuten aikataulutuksen ja lastenhoitovastuun jakamisen tärkeimmiksi keinoiksi korona-arjessa selviytymiseen (Salin ym. 2020).

Osalla perheistä korona on hankaloittanut perhesuhteiden ylläpitoa. Ylirajaisissa perheissä tapaamiset ovat vaikeutuneet matkustusrajoitusten vuoksi (Brandhorts ym. 2020; Järv ym. 2021). Eroperheissä sekä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten perheissä on ollut haasteita tapaamisoikeuksien toteutumisessa, ja vankiloissa perhetapaamiset kiellettiin pitkäksi aikaa kokonaan (Pekkarinen & Miettinen 2021). Korona on vaikeuttanut kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja heidän perheidensä arkea myös muulla tavoin: lastensuojelupalveluja on supistettu ja tapaamisia muutettu etätapaamisiksi. Korona rajoitustoimineen näkyikin sijoitettujen lasten hyvinvoinnissa, mielenterveydessä, oikeuksien toteutumisessa sekä palvelujen saatavuudessa (Nelimarkka ym. 2021).

Suomessa lähisuuhdeväkivalta lisääntyi koronan aikaan (Hietämäki ym. 2021). Koronarajoitukset

lisäävät sen riskitekijöitä, esimerkiksi alkoholin käyttöä, stressiä sekä jatkuvaa yhdessäoloa. Kriisitilanteessa uhrien tukioorganisaatiot kärsivät puutteellisista resursseista, ja etäyhteyksin annettu apu on riittämätöntä uhrin asuessa yhdessä väkivallan tekijän kanssa (Moreira & Pinto da Costa 2020; Speed ym. 2020).

Oppiminen ja opiskelu

Keväällä 2020 useimmissa maissa varhaiskasvatus ja koulut suljettiin tai siirrettiin etäopetukseen – joissakin maissa hyvinkin pitkäaikaisesti – millä on ollut vaikutuksia lasten ja nuorten oppimiseen, terveyteen ja hyvinvointiin (UNICEF 2021). Tarastelemme oppimisen eriarvoisuutta pääasiassa oppilaiden perhetaustan suhteen: millaisia muutoksia eritaustaisten ja (mahdollisuuksien mukaan) eri-ikäisten lasten ja nuorten välillä on ollut oppimisen edellytyksissä ja oppimistuloksissa?

Suomesta korona-ajan oppimisen eriarvoisuuden systemaattisesti keskittyvää tutkimusta ei toistaiseksi löydy, mutta aihepiiriä on sivuttu joidenkin raporttien yhteydessä (Goman ym. 2021; Repo & Herkama 2020; Wilksa ym. 2020). Kevään 2020 etäopetusaikana kotoa saadun tuen tarve ja merkitys oppilaille kasvoi, mikä koulujen arvion mukaan lisäsi eriarvoisuutta perhetaustan mukaan. Eri koulutustasoilla haasteita oli havaittu varsinkin erityistä tukea tarvitsevilla ja vieraskielisillä. Osalla peruskoululaisista laitteiden ja internetiyhteyden puute hankaloitti etäopiskelua. Monet toisen asteen opiskelijat arvioivat korona-ajan huonontaneen arvosanoja ja etenkin ammattikouluissa myös lykänneen valmistumista. Toisaalta jotkut pääsivät etäopetuksessa näyttämään osaamisensa paremmin ja korkeakouluissa erityisjärjestelyjen koettiin jopa osin parantaneen opintojen saavutettavuutta.

Koulupoissaolot lisääntyivät lähiopetukseen paluun jälkeen (Suomessa Ahtiainen ym. 2021), ja ainakin Isossa-Britanniassa eniten huono-osaisemmillä alueilla ja vähäosaisemmissa perheissä (Sosu & Klein 2021; Blainey ym. 2021). Suomessa etäopetuksen laatu ei olisi vanhempien raportoinnin perusteella oleellisesti eronnut alakoulujen välillä, mutta yläkouluissa vanhemmat kokivat etäopetuksen laadukkaampana kouluissa, joissa oli vähemmän huono-osaisia lapsia. Toisaalta koulujen sisäisessä vertailussa vähemmän koulutetut huoltajat kokivat opetuksen hieman parem-

maksi, mikä voi viitata opettajien pyrkimykseen tasata eriarvoisuutta koulujen sisällä (Vainikainen ym. 2020). Useissa eurooppalaistutkimuksissa etäkoulun aikaisen oppimisen on todettu olleen käytännössä vähäistä, ja oppimisvelkaa on kertynyt huomattavasti enemmän matalasti kuin korkeasti koulutettujen vanhempien lapsille (Engzell ym. 2021; Rose ym. 2021; Maldonado & De Witte 2020).

Etäopetusaikana kotien merkitys oppimisympäristöinä korostui. Brittitutkimuksessa varhaiskasvatuksen koronasulut osoittautuivat haitalliseksi alle 3-vuotiaiden kognitiiviselle kehitykselle ja huono-osaisimmilla lapsilla myös kielelliselle kehitykselle (Davies ym. 2021). Useiden eurooppalaistutkimusten perusteella koululaisten vanhemmat pääasiassa huolehtivat hyvin läksyjen tekemisestä, mutta korkeasti koulutetut vanhemmat pysyivät paremmin tukemaan lapsiaan oppimisessa (Bol 2020; Sari ym. 2021; Andrew ym. 2020; Bayrakrad & Guveli 2020). Oppilaiden etäopintoihin käyttämän ajan osalta tutkimustulokset perhetaustan merkityksestä ovat olleet ristiriitaisia (Andrew ym. 2020; Grewenig ym. 2020; Grätz & Lipps 2021). Toisaalta etäoppimiseen käytetty aika ei ole suoraan verrannollinen oppimistuloksiin: saksalaistutkimuksessa erityisen tuen oppilaiden ja vanhempien koulutehtäviin käyttämä aika oli muita suurempaa, mutta oppiminen useammin normaalitilannetta heikompaa (Nusser 2021). Lukemiseen käytettyä aikaa ja resursseja pidetään kuitenkin yleisesti hyvänä mittarina kotien oppimisympäristön laadusta. Tanskassa niin kirjastojen lainausmääriä kuin lukemiseen käytettyä aikaa tarkastelevat tutkimukset viittaavat lisääntyneeseen eriarvoisuuteen perhetaustan mukaan etäopetusaikana (Jæger & Blaabæk 2021; Reimer ym. 2021). Saksalaistutkimuksessa lukemiseen käytetyn ajan osalta ei havaittu eroja sosioekonomisen taustan mukaan, mutta monilapsisissa perheissä lapsille luettiin vähemmän ja huono-osaisempien perheiden lapset ulkoilivat vähemmän ja käyttivät enemmän digitaalisia medioita (Poulain ym. 2021).

Suomessa keväällä 2020 etäkouluun siirryttiin koko maassa, mutta seuraavana lukuvuonna henkilökohtaisen terveydentilan ja alueellisen tautitilanteen mukaan (Vuorio ym. 2021). Kuukausien erot lähiopetukseen pääsyssä ovat todennäköisesti tuottaneet eriarvoisuutta paitsi perhetaustan suhteen myös alueiden välille. Vaikka joillekin lapsille etäkoulu on sopinut hyvin (Lahtinen

ym. 2021; Herkama & Repo 2020), ovat etäkoulu ja varhaiskasvatuksen sulut kuitenkin olleet keskimäärin haitaksi ja kasvattaneet entisestään oppimiseroja eritaustaisten oppijoiden välillä. Tämä voi vaikuttaa lasten ja nuorten mahdollisuuksien tasa-arvoon ja eriarvoisuuden kasvuun hyvinkin pitkällä aikavälillä.

Työelämä ja tulot

Pandemian eriarvoistavia työelämävaikutuksia voidaan tarkastella sen mukaan, mikä on töissä saatavan tartunnan riski ja millaisia vaikutuksia pandemian hoitotoimilla on työllisiin.

Suomalaista vertaisarvioitua työelämän eriarvoisuutta koskevaa koronatutkimusta on julkaistu vasta vähän. Kansainvälisen tutkimuksen mukaan niin sanotuilla välttämättömillä aloilla, erityisesti terveydenhuollossa, työskentelevät ovat olleet alttiimpia koronavirukselle, millä on ollut huomattavia vaikutuksia hyvinvointiin (Gilleen ym. 2021, Topriceanu ym. 2020) sekä perheenjäsenten terveyteen (Billingsley ym. 2020). Suomesakin suurin tartuntariski vuonna 2020 haettiin terveydenhoitolalla, erityisesti sairaanhoidtajilla ja lähihoitajilla. Myös naisvaltaisilla palveluilla, kuten siivoustyössä, tartuntariski oli suuri (Helsinki GSE, 2021). Kansainvälisesti naiset ja etniset vähemmistöt ovat yliedustettuina sosiaali- ja terveysaloilla, joten pandemia on vaikuttanut suuremmassa määrin heihin (Lewandowski ym. 2021; St. Denis 2020). Nämä samat ryhmät työskentelevät todennäköisemmin aloilla, joilla työtä on jatkettava tartuntariskistä huolimatta huonon työsuhteturvan vuoksi (Platt & Warwick 2020; St. Denis 2020). Naiset eivät kuitenkaan nouse useimmissa maissa etualalle koronakuolleisuustilastoissa (Aker 2021).

Globaalisti pandemian hoitotoimet ovat vaikuttaneet muun muassa työn määrään, työn suorittamistapoihin ja työmarkkina-asemaan. Erityisesti nuorten, kausityöntekijöiden ja osa-aikaisten työllisten työttömyysriski on kasvanut (Gallacher & Hossain 2020). Myös korkeakoulutetuilla aloilla on suuria alakohtaisia eroja esimerkiksi koetun kuormituksen suhteen, ja Suomessa erityisesti opetuslalla koettiin kasvanutta kuormitusta (Miettinen 2020).

Koronapandemian myötä on puhuttu etätyöloikasta: suomalaista työllisistä 59 prosenttia siirtyi etätöihin pandemian alettua (Ruohomäki 2020).

Työolobarometrissä noin puolet palkansaajista oli tehnyt etätöitä vuonna 2020, mutta määrä vaihteli toimialoittain ja sektoreittain. Ylemmistä toimihenkilöistä 87 prosenttia oli tehnyt etätöitä, alemmista toimihenkilöistä 44 prosenttia ja työntekijöistä alle 10 prosenttia (TEM 2021).

Alat, joilla etätö on mahdollista, eroavat merkittävästi paitsi koulutus- ja palkkatason sekä sukupuolijakauman suhteen, myös työn organisoinnin ja kulttuurin suhteen. Merkittävin etätöön este on aloilla, joilla työtehtävät edellyttävät fyysistä läsnäoloa, kuten hoiva-ala ja monet teollisuus- ja maataloustyöt. Etätö on sekä mahdollisinta että tyypillisintä korkean koulutuksen ja tulotason aloilla. Euroopassa ylimmän tulokymmenyksen työllisistä kolme neljästä voi tehdä etätöitä, matalimmassa tulokymmenyksessä vain yksi kahdestakymmenestä (Sostero ym. 2020). Italia-laistutkimuksessa arveltiin, että laajan etätömahdollisuuden hyödyt kohdistuvat pääosin koulutettuihin ja hyvätuoloiisiin, miespuolisiin työllisiin, joilla on jo valmiiksi vahva työmarkkina-asema (Bonacini ym. 2020). Yhdysvaltalaisutkimuksessa havaittiin, että rajallisen tai poissuljetun etätöön aloilla työntekijät ovat tyypillisesti matalasti koulutettuja, rodullistettuja, vuokra-asujia ja työnantajan sairausvakuutuksen ulkopuolella (Dingel & Neiman 2020).

Pandemian hoitotoimien vaikutukset heijastuvat eri tavoin palkansaajiin ja yrittäjiin. Erityisesti itsensä työllistäjät ovat vaikeassa asemassa (Graeber ym. 2020; Platt & Warwick 2020). Saksalaistutkimuksessa itsensä työllistäjät kärsivät palkansaajia todennäköisemmin tulonmenetyksistä tai vähenevästä työmäärästä alasta riippumatta. Naisilla todennäköisyys oli miehiä suurempi, sillä pandemia on iskenyt pahimmin naisvaltaisiin palvelualoihin. (Graeber ym. 2020; Martinez & Jayawarna 2020.) Brittitutkimuksessa itsensä työllistäjien työmäärä ja tulotaso oli pienentynyt kaikissa ryhmissä, mutta eniten pienituloisten ja ikääntyneiden itsensä työllistäjien kohdalla (Blundell & Machin 2020).

Suomessa pienituloiset, yrittäjät, opiskelijat ja työttömät sekä naiset, nuoremmat ikäryhmät ja matalammin koulutetut ovat olleet muita useammin huolissaan koronan vaikutuksista taloudelliseen toimeentuloon (Kestilä ym. 2021; Wilska ym. 2020). Koronakriisi vähensi bruttotuloja keskimäärin 4,5 prosenttia tammi–elokuussa 2020 verrattuna edelliseen vuoteen, eniten pienituloisilla. Käytettävissä olevat tulot laskivat kuitenkin vain 1,8 prosenttia, vähiten pieni- ja suurituloisimmilla (Kyyrä ym. 2021). Lapsiperheissä palk-

katulot laskivat keväällä 2020 hieman vähemmän kuin muussa samanikäisessä väestössä ja palautuminen oli nopeampaa. Lasku oli suurinta ulkomaalaistaustaisten, toisen asteen tutkinnon suorittaneiden ja alle 30-vuotiaiden vanhempien perheissä ja pienempää yksinhuoltajilla, korkeintaan perusasteen suorittaneilla ja pienituloisimmilla (Sirniö ym. 2021).

Ikäryhmistä pandemian negatiiviset vaikutukset työllisyyteen ovat iskeneet raskaimmin nuoriin, mutta siinä missä nuoret miehet ovat useammin jääneet työttömiksi, ovat naiset olleet opiskelemissa (Sutela 2021). Toiselta asteelta vuonna 2020 valmistuvien kyselyssä naisista puolet ja miehistä kolmasosa oli menettänyt sovittun työn tai työmäärää oli vähennetty (Repo & Herkama 2020). Korona-ajan vaikutukset heikentävät nuorten työ- ja tulonäkymiä todennäköisesti pitkälle tulevaisuuteen (Henehan 2020).

Aikuisten sosiaalipalvelut

Koronapandemian aikana monet sosiaalipalvelut ovat heikentyneet tai olleet kokonaan suljettuina, mikä on johtanut ongelmien vaikeutumiseen. Julkiset palvelut ovat pystyneet vain osittain lieventämään koronarajoitusten negatiivisia vaikutuksia. Kolmannen sektorin kuten järjestöjen ja seurakuntien tuki on ollut tärkeää, samoin naapurivun kaltaiset epäviralliset tukimuodot. Tuen tarpeen on arvioitu lisääntyneen eniten mielenterveyskuntoutujilla, tukea tarvitsevilla lapsiperheillä sekä ihmisillä, joilla on useita päällekkäisiä ongelmia. Etäasiointiin siirtymisestä kärsivät erityisesti henkilöt, joilla ei ole tarvittavia laitteita tai osaamista niiden käyttöön, erityisesti vanhukset ja moniongelmaiset sosiaalipalvelujen asiakkaat. Matalan kynnyksen toimintojen lakkauttamisesta kärsivät varsinkin päihde- ja mielenterveyskuntoutajat (Eronen ym. 2020; Kestilä ym. 2021).

Yhteydenotot sosiaalipäivystykseen ovat lisääntyneet korona-aikana, etenkin iäkkäisiin ja mielenterveyteen liittyen. Asiakkaiden epä tietoisuus, yksinäisyys ja pahoinvointi näyttävät pahentuneen epidemian pitkittyessä, ja heillä on ollut suurempi tuen tarve arkisten asioiden kanssa (mm. ruokahuolto ja palvelujen hankkiminen) (Knop ym. 2021). Aikuissosiaalityön ammattilaisten käsityksen mukaan Suomessa on onnistuttu melko hyvin asiakkaiden yksinkertaisten ja konkreettisten ongelmien ratkomisessa (mm. tukien haku), mutta

heikommien monimutkaisempien ongelmien kohdalla (mm. ylivelkaantuminen, yksinäisyys ja mielenterveyden ongelmat) (Jokela ym. 2021a).

Toimintarajoitteiset ja vammaiset ovat kärsineet muuta väestöä enemmän yksinäisyydestä, sosiaalisten kontaktien vähydestä sekä terveyshuolista. Heillä on myös ollut muuta väestöä enemmän sosiaali- ja terveyspalvelujen peruuntumisia. Vaikutukset korostuvat vaikeavammaisilla, jotka tarvitsevat henkilökohtaista apua (Kestilä ym. 2021).

Suomessa vanhusten kotihoidon palveluja on rajoitettu monissa kunnissa, mikä on lisännyt vanhusten yksinäisyyttä ja vaikeuttanut toimintakyvyn ylläpitämistä. Myös omaishoitajien jaksaminen on ollut koetuksella, kun lakisääteiset vapaat eivät ole toteutuneet tyydyttävästi (Kehusmaa ym. 2021). Vanhusten hoivakotien vierailukiello puolestaan aiheutti läheisissä ikävää ja surua sekä huolta hoivakodissa asuvan toimintakyvyn ja elämänlaadun heikkenemisestä. Vierailukiello esti läheisiltä asukkaan hoitoon osallistumisen ja aktiivisen voimien seuraamisen (Pirhonen ym. 2020).

Terveys ja hyvinvointi

Verrattaessa koronakuolleisuutta yleiseen kuolleisuuteen Suomessa vuonna 2020, koronakuolleisuudessa korostuivat ulkomailla syntyneiden ja korkeasti koulutettujen ryhmät. Alle 70-vuotiaissa koronaan kuolleissa oli miehiä moninkertaisesti naisiin nähden (Tilastokeskus 2021). Tartunnat olivat pandemian alkuvaiheessa yleisimpiä hyvituloisilla, mutta myöhemmin pienituloisimmilla (Helsinki GSE 2021).

Maahanmuuttajataustaiset ovat ylläpidettyinä koronaan sairastuneiden ja kuolleiden joukossa (Platt & Warwick 2020; Rostila ym. 2020; Razieh ym. 2021; Tilastokeskus 2021). Korkeampi riski selittyy suurelta osin työskentelyllä palveluilla sekä muuta väestöä ahtaammilla asumisololoilla (Halonen 2020; Skogberg ym. 2021). Suomen maahanmuuttajataustaiset ovat noudattaneet useimpia suosituksia yhtä laajasti kuin koko väestö (Skogberg 2021), eikä kulttuurinen sopeutuminen ainakaan Ruotsissa selitä maahanmuuttajien korkeampaa riskiä (Aradhya ym. 2020). Paitsi että etnisillä vähemmistöillä, matalasti koulutetuilla ja pienituloisilla on korkeampi riski sairastua ja kuolla itse koronaan, heistä useampi joutuu myös kokemaan läheisensä kuoleman (Ruotsissa Brandén 2020; Yhdysvalloissa Verdery 2020).

Suomessa korona-ajan suosituksia noudatetaan keskimäärin hyvin, ja suomalaisten luotto valtionjohtoon ja terveydenhuoltoon on korkeaa, mikä osaltaan ennustaa parempaa sitoutumista suositusten noudattamiseen. Naiset, iäkkäämmät ja korkeammin koulutetut noudattavat suosituksia muita paremmin (Georgieva ym. 2021). Ainaakin Saksassa ja Yhdysvalloissa koulutusryhmien erot sairastumisriskissä vaikuttavat liittyvän ennemminkin rakenteellisiin tekijöihin (kuten etätyömahdollisuuksiin) kuin käyttäytymiseroihin (Hoenig & Wenz 2021; Rothwell & Smith 2021).

Myös koronapandemiaan ja sen hoitotoimenpiteisiin liittyvät ongelmat mielenterveydessä ja hyvinvoinnissa kasautuvat huono-osaisille. Kanada-laistutkimuksessa pitkäaikaissairaiden ja vammaisten mielenterveyttä olivat koetelleet taloudelliset vaikeudet ja lisääntynyt yksinäisyys; yhtäaikaiset pitkäaikaissairaudet ja vammat lisäsivät riskiä (Pettinichio 2021). Isossa-Britanniassa koronapandemiaan liittyvät mielenterveyden ongelmat ovat olleet yleisempiä etnisiin vähemmistöihin kuuluvilla (ONS 2020) ja merkittävän psyykkisen oireilun pitkittymistä kokivat korona-aikana muita useammin nuoret, naiset, tulonmenetyksiä kokeneet sekä terveydeltään heikoimmat vastaajat (Ellwardt & Präg 2021). Valmiiksi mielenterveysongelmista kärsivillä havaittiin Isossa-Britanniassa suurempi riski kokea katkoksia terveydenhoidossa sekä työttömyyttä ja tulonmenetyksiä (Di Gessa ym. 2021).

Kansainvälisissä tutkimuksissa hyvinvoinnin ja mielenterveyden huononeminen on ollut naisilla suurempaa kuin miehillä, ja ainakin joissain tutkimuksissa se on ollut vanhemmilla, etenkin äideillä, suurempaa kuin lapsettomilla (Tani ym. 2020; Vescovi ym. 2021). Suomalaistutkimuksessa vanhempien masennus- ja ahdistuneisuusoireet lisääntyivät selvästi pandemiaa edeltävästä ajasta (Nolvi ym. 2021). Oireilu lisääntyi enemmän äideillä kuin isillä sekä niillä, joilla oli ollut hiljattain negatiivisia elämäkokemuksia ja joiden vapaa-aikaan koronarajoitukset olivat vaikuttaneet negatiivisesti. Irlannissa päiväkotien ja koulujen sulkemisen arvioitiin lisänneen työssäkäyvien äitien stressiä (Clark ym. 2020). Taloudelliset tai lastenhoidon ongelmat eivät kuitenkaan odotetussa määrin selittäneet sukupuolieroja eri maissa ainakaan pandemian alkuvaiheessa, vaan mielenterveyden huononemiseen liittyi ennemminkin naisten lisääntynyt yksinäisyys sekä koronakriisiin liittyvät huolet (Adams-Prassl ym. 2020; Etheridge & Spantig 2020; Zoch ym. 2021).

Koska COVID-19-infektio on vaarallisin vanhimille ikäryhmille, on heille suositeltu tiukempaa eristäytymistä, mikä on riski mielenterveydelle ja toimintakyvylle. Monikansallisessa yli 60-vuotiaiden eurooppalaisten eläkeläisten seurantatutkimuksessa 16 prosenttia vastaajista raportoi kesällä 2020 olevansa koronan myötä aiempaa surullisempi tai masentuneempi ja 12 prosenttia aiempaa yksinäisempi (suomalaisvastaajilla samaa luokkaa). Riskiä pienensivät viikoittaiset henkilökohtaiset kontaktit sekä asuminen maassa, jossa oli vähemmän kuolemia ja lievemmät koronarajoitukset (Atzendorf & Gruber 2021). FinSote-tutkimuksessa hieman iäkkäämmistä yli 70-vuotiaista suomalaisista kuitenkin huomattavasti suurempi osa, 38 prosenttia, arvioi yksinäisyyden lisääntyneen korona-aikana (Parikka ym. 2020).

Ikäryhmistä mielenterveys vaikuttaa heikentyneen eniten nuorilla (Etheridge & Spantig 2020; Ranta ym. 2020). Toiselta asteelta vuonna 2020 valmistuneiden kyselyssä puolet nuorista raportoi mielenterveyden heikkenemisestä, naiset useammin kuin miehet, joskin oireilun kasvu oli suurinta ammattiin opiskelevilla miehillä. Heikko koulumenestys ja oppimisvaikeudet olivat yhteydessä heikompaan hyvinvointiin (Repo & Herkama 2020). Peruskoululaisista ilman tarvitsemaansa tukea huolten ja ahdistusten käsittelyyn kevään 2020 poikkeustilan aikaan jäivät useammin ne, joilla ei ollut aikuista kotona eikä yhteyttä opettajaan (Repo ym. 2020). Varsinaisista sosioekonomisista eroista ei suomalaisnuorten osalta ole vielä tutkimuksia. Saksalaisessa seurantatutkimuksessa nuorten masennusoireilun alkaminen korona-aikana oli todennäköisintä naisilla ja maahanmuuttajataustaisilla, mutta sosioekonomisia eroja ei havaittu (Naumann ym. 2021). Lähiopetusta on pidetty tärkeänä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja eriarvoisuuden hillitsemisen vuoksi, mutta brittitutkimuksessa lähikouluun palaaminen korjasi oppilaiden mielenterveyden heikentynyttä tilannetta vain osittain (Blanden ym. 2021).

Koronan jälkeen

Kun Suomessa pohditaan keinoja eriarvoistumisen lieventämiseen koronan aikana ja sen jälkeen, on tärkeää tunnistaa haavoittuvassa asemassa olevat ihmisryhmät ja heidän ongelmansa. Katsauksemme osoittaa, että haavoittuvat ryhmät vaihtelevat eri elämäntilanteilla: esimerkiksi monet pande-

mian taloudelliset vaikutukset osuvat pahiten naisiin, nuoriin ja maahanmuuttajataustaisiin, fyysiseen terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät vaikutukset miehiin ja vanhuksiin ja mielenterveyteen liittyvät vaikutukset naisiin ja nuoriin. Hyväosaiset, kuten hyvätuloiset ja terveet, ovat paremmin suojassa koronan eriarvoistavilta vaikutuksilta. Huono-osaisille ne taas usein kasautuvat, mikä syventää olemassa olevaa eriarvoisuutta.

Tutkimustietoa on hyödynnetty jo koronan aikana esimerkiksi rajoitustoimista päätettäessä, ja se toimii tärkeänä pohjana myös tulevaisuuden poliittisille ratkaisuille. Eriarvoisuuden näkökulmasta avainasemassa on tieto koronan ja siihen liittyvien politiikkatoimien vaikutuksista eri ihmisryhmiin. Poliittisessa päätöksenteossa sekä koronapandemiaan että sen jälkihoitoon liittyvien politiikkatoimien tulonjakovaikutusten, työllisyysvaikutusten ja ihmisvaikutusten (esim. lapsi- ja sukupuolivaikutusten) arviointi on konkreettinen ja jo käytössä oleva keino selvittää vaikutuksia eri ihmisryhmiin (ks. Women's Budget Group 2020). Vaikutusarviointi ei kuitenkaan itsessään ole ratkaisu eriarvoistumiseen, vaan sen tulee johtaa toimenpiteisiin päätöksenteossa. Tutkimustiedon tulee myös kulkea tutkijoilta päätäjille ja kansalaisille. Valtioneuvoston kanslian koordinoima muutaman viikon välein julkaistava COVID-tutkimuskatsaus on esimerkki päätöksentekijöitä ja yhteiskuntaa laajasti hyödyttävästä toimintatavasta, joka välittää tutkimustiedon käyttäjille nopeasti, tiiviissä ja yleistajuisessa muodossa.

Suomalainen hyvinvointivaltio on perustoinnoillaan onnistunut kohtuullisesti suojaamaan kansalaisia negatiivisilta talousvaikutuksilta ja taloudelliselta eriarvoistumiselta (Greve ym. 2020; Jokela ym. 2021b; Kyyrä ym. 2021). Julkiset sosiaali- ja terveyspalvelut ja niiden kyky purkaa syntynyttä hoitovelkaa on avainasemassa moniin sosiaalisiin ja terveydellisiin ongelmiin vastaamisessa (Kestilä ym. 2021). Monet eriarvoistumisen muodot, kuten kotiväkivalta, yksinäisyys, rasismi ja syrjintä sekä ongelmien kasautuminen, ovat kuitenkin vaikeammin tunnistettavissa nykyisen palvelujärjestelmän puitteissa ja asettavat myös koronan jälkihoitolle haasteen kehittää uudenlaisia toimintamuotoja.

Työelämän eriarvoistavien vaikutusten osalta keskeistä on korona- ja muiden tukien kohdentaminen oikein. Toistaiseksi näyttää siltä, että tukia ei ole onnistuttu kohdistamaan kovin te-

hokkaasti epätyypillisen työn tekijöille eli osa- ja määräaikaisissa työsuhteissa oleville tai itsensätyöllistäjille (itsensätyöllistäjistä ks. Järvensivu ym. 2020). Suomessa yrittäjät ovat päässeet väliaikaisesti työmarkkinatuen piiriin, mikäli yritystoiminta on keskeytynyt koronapandemian takia (VNK 2021b). Epätyypillisen työn tekijöihin on hankala kohdistaa tukia normaalitilanteessakin (Pouliakas & Branka 2020), joten on syytä olettaa, että kriisin pitkäaikaiset vaikutukset osuvat erityisesti epätyypilliseen työhön.

Koronakriisi ravistelee yhteiskunnan rakenteita ja instituutioita, kuten työelämää, koulutusjär-

jestelmää ja julkisia palveluja, ja voi siten myös mahdollistaa suuretkin rakenteelliset uudistukset (Tulevaisuusvaliokunta 2020). Esimerkiksi etätyö ja -opiskelu voivat tuoda joustoa arkeen, kuten työn ja perheen yhteensovittamiseen. Koron aikana omaksutut etäpalvelut voivat parantaa palveluiden saavutettavuutta ja lisätä alueellista tasarvoa, kunhan samalla pidetään huoli, että apu ja tuki on tarvitseville mahdollista myös lähialueella (Eronen ym. 2020). Koronan jälkihoito onkin tilaisuus korjata kriisin syventämää eriarvoisuutta ja tehdä uudistuksia tulevaisuuden yhteiskunnan tarpeisiin.

KIRJALLISUUS

- Adams-Prassl, Abi & Boneva, Teodora & Golin, Marta & Rauh, Christopher (2020) The Impact of the Coronavirus Lockdown on Mental Health: Evidence from the US. Cambridge Working Papers in Economics 2037. Cambridge.
- Ahtiainen, Raisa & Asikainen, Mikko & Heikonen, Lauri & Hienonen, Ninja & Hotulainen, Risto & Lindfors, Pirjo & Lindgren, Esko & Lintuvuori, Meri & Kinnunen, Jaana & Koivuhovi, Satu & Oinas, Sanna & Rimpelä, Arja & Vainikainen, Mari-Pauliina (2021) Koulunkäynti, opetus ja hyvinvointi kouluyhteisössä koronaepidemian aikana: Tuloksia syksyn 2020 aineistonkeruusta. Tampereen yliopisto, Helsingin yliopisto.
- Akter, Sonia (2021) The gender gap in COVID-19 mortality in the United States. *Feminist Economics* 27 (1–2), 30–47.
- Andrew, Alison & Cattan, Sarah & Costa-Dias, Monica & Farquharson, Christine & Kraftman, Lucy & Krutikova, Sonya & Phimister, Angus & Sevilla, Almudena (2020) Learning during the lockdown: real-time data on children's experiences during home learning. London: The Institute for Fiscal Studies.
- Aradhya, Siddhartha & Brandén, Maria & Drefahl, Sven & Obucina, Ognjen & Andersson, Gunnar & Ros-tila, Mikael & Mussino, Eleonora & Juárez, Sol P. (2020) Lack of acculturation does not explain excess COVID-19 mortality among immigrants. A population-based cohort study. *Stockholm Research Reports in Demography* 2020:44.
- Atzendorf, Josefine & Gruber, Stefan (2021) The Mental Well-being of Older Adults after the First Wave of COVID-19. SHARE Working Paper Series 63–2021.
- Billingsley, Sunnee & Brandén, Maria & Aradhya, Siddhartha & Drefahl, Sven & Andersson, Gunnar & Mussino, Eleonora (2020) Deaths in the frontline: Occupation-specific COVID-19 mortality risks in Sweden. *Stockholm Research Reports in Demography* 2020:36. https://su.figshare.com/articles/preprint/Deaths_in_the_frontline_Occupation-specific_COVID-19_mortality_risks_in_Sweden/12816065 (luettu 14.5.2021)
- Blainey, Katie & Hannay, Timo (2021) The impact of school closures on autumn 2020 attainment. RS Assessment from Hodder Education.
- Blanden, Jo & Crawford, Claire & Fumagalli, Laura & Rabe, Birgitta (2021) School closures and children's emotional and behavioural difficulties. ISER report. <https://www.iser.essex.ac.uk/research/publications/536633> (luettu 4.8.2021)
- Blundell, Jack & Machin, Stephen (2020) Self-employment in the Covid-19 crisis - A CEP COVID-19 analysis. London School of Economics and Political Science: Centre for Economic Performance. http://eprints.lse.ac.uk/104550/1/Blundell_self_employment_in_the_covid_19_crisis_a_cep_covid_19_analysis_published.pdf (luettu 7.5.2021)
- Bol, Thijs. Inequality in Homeschooling During the Corona Crisis in the Netherlands. First Results from the LISS Panel. SocArXiv. <https://osf.io/preprints/socarxiv/hf32q/>
- Bonacini, Luca & Gallo, Giovanni & Scicchitano, Sergio (2020) Working from home and income inequality: risks of a 'new normal' with COVID-19. *Journal of Population Economics*, doi: 10.1007/s00148-020-00800-7
- Brandén, Maria (2020) Förlust av familjemedlemmar i COVID-19 – skillnader mellan sociodemografis-

- ka grupper och områden. Externa perspektiv: Segregation och covid-19, 4. <https://www.delmos.se/wp-content/uploads/2020/11/ART4-Branden-WCAG-1.pdf> (luettu 28.4.2021)
- Clark, Serena & McGrane, Amy & Boyle, Neasa & Joksimovic, Natasha & Burke, Lydia & Rock, Nicole & O'Sullivan, Katriona (2020) "You're a teacher, you're a mother, you're a worker": Gender inequality during COVID-19 in Ireland. *Gender, Work and Organization*.
- Collins, Caitlyn & Landivar, Liana Christin & Ruppner, Leah & Scarborough, William J. (2020) COVID-19 and the gender gap in working hours. *Gender, Work and Organization*.
- Davies, Catherine & Hendry, Alexandra & Gibson, Shannon P. & Gliga, Teodora & McGillion, Michelle & Gonzalez-Gomez, Nayeli (2021) Early Childhood Education and Care (ECEC) During COVID-19 Boosts Growth in Language and Executive Function. *PsyArXiv*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/74gkz>
- Di Gessa, Giorgio & Maddock, Jane & Green, Michael, J. ym. (2021) Mental health inequalities in healthcare, economic, and housing disruption during COVID-19: an investigation in 12 longitudinal studies. *MedRxiv*. <https://doi.org/10.1101/2021.04.01.21254765>
- Dingel, Jonathan & Neiman, Brent (2020) How Many Jobs Can be Done at Home? White Paper. Becker Friedman Institute, University of Chicago. <https://bfi.uchicago.edu/working-paper/how-many-jobs-can-be-done-at-home/> (luettu 7.5.2021)
- Ellwardt, Lea & Präg, Patrick (2021) Heterogeneous Mental Health Development During the COVID-19 Pandemic in the United Kingdom. *MedRxiv*. <https://doi.org/10.1101/2021.02.24.21251565>
- Engzell, Per & Frey, Arun & Verhagen, Mark D. (2021) Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 118 (17).
- Eronen, Anne & Hiilamo, Heikki & Ilmarinen, Katja & Jokela, Merita & Karjalainen, Pekka & Karvonen, Sakari & Kivipelto, Minna & Koponen, Erja & Leemann, Lars & Londén, Pia & Saikku Peppi (2020) Sosiaalibarometri 2020. Suomen sosiaali ja terveystyö ry. Helsinki: SOSTE.
- Etheridge, Ben & Spantig, Lisa (2020) The gender gap in mental well-being during the Covid-19 outbreak: Evidence from the UK. *ISER Working Paper Series 2020-08*. <https://www.iser.essex.ac.uk/research/publications/working-papers/iser/2020-08.pdf>
- Gallacher, Guillermo & Hossain, Iqbal (2020) Remote Work and Employment Dynamics under COVID-19: Evidence from Canada. *Canadian Public Policy* 46 (1), 44–54.
- Georgieva, Irina & Lantra, Tella & Lickiewicz, Jakub & Pekara, Jaroslav & Wikman, Sofia & Loseviča, Marina & Raveesh, Bevinahalli Nanjegowda & Mihai, Adriana & Lepping, Peter (2021) Perceived Effectiveness, Restrictiveness, and Compliance with Containment Measures against the Covid-19 Pandemic: An International Comparative Study in 11 Countries. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18 (7), 3806.
- Gilleen, James & Santaolalla, Aida & Valdearenas, Lorena & Salice, Clara & Fusté, Montserrat (2021) Impact of the COVID-19 pandemic on the mental health and well-being of UK healthcare workers. doi: 10.1192/bjo.2021.42. <https://www.cambridge.org/core/journals/bjpsych-open/article/impact-of-the-covid19-pandemic-on-the-mental-health-and-wellbeing-of-uk-healthcare-workers/D7E2EA268395EC63205017929CD720D2> (luettu 7.5.2021)
- Goman, Jani & Huusko, Mira & Isoaho, Kati & Lehikko, Anu & Metsämuuronen, Jari & Rumpu, Niina & Seppälä, Hannele & Venäläinen, Salla & Åkerlund, Carola (2021) Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen eri koulutusasteilla. Osa III: Kansallisen arvioinnin yhteenvedo ja suositukset. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisu 8:2021. Helsinki.
- Graeber, Daniel & Kritikos, Alexander S. & Seebauer, Johannes (2020) COVID-19: a crisis of the female self-employed. *SOEP papers on multidisciplinary panel data research*. https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.805060.de/diw_sp1108.pdf (luettu 7.5.2021)
- Greve, Bent & Blomquist, Paula & Hvinden, Bjørn & van Gerven, Minna (2021) Nordic welfare states—still standing or changed by the COVID-19 crisis? *Social Policy & Administration* 55 (2), 295–311.
- Grewenig, Elisabeth & Lergetporer, Philipp & Werner, Katharina & Woessmann, Ludger & Zierow, Larissa (2020) COVID-19 and educational inequality: How school closures affect low- and high-achieving students. *IZA Discussion Paper Series*. <http://ftp.iza.org/dp13820.pdf>
- Grätz, M., & Lipps, O. (2021) Large loss in studying time during the closure of schools in Switzerland in 2020. *Research in Social Stratification and Mobility*, 71, 100554.
- Haikkola, Lotta & Kauppinen, Eila (2020) Nuorten korona-ajan yksinäisyys ja näkemykset koronan vaikutuksista tulevaisuuteen. Nuorisotutkimusseura, Poikkeusolot – nuorten arki koronan keskellä -kirjoitussarja. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma66> (luettu 10.5.2021)
- Hakulinen, Tuovi & Hietanen-Peltola, Marke & Hastrup, Arja & Vaara, Sarianna & Jahnukainen, Johanna & Varonen, Päivi (2020) "Pahin syksy ikänä": Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronasyksynä 2020. Helsinki: Terveystyö ja hyvinvoinnin laitos.
- Halonen, Iiro (2020) Karanteeni näyttää asumisväljyyden – moni lapsiperhe asuu ahtaasti. Tieto & trendit 14.5.2020. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/karanteeni-nayttaa-asumisvaljyyden-moni-lapsiperhe-asuu-ahtaasti/> (luettu 7.5.2021)
- Helsinki GSE (2021) Tilannehuoneen raportti: Koronavirus ja terveyserot – Missä sosioekonomisissa

- ryhmissä koronatartuntoja on Suomessa havaittu eniten? Helsinki GSE Tilannehuone <https://www.helsinki.fi/corona/tilannehuoneen-raportti-koronavirus-ja-terveyserot-missa-sosioekonomisissa-ryhmissa-koronatartuntoja-on-suomessa-havaittu-eniten/> (luettu 16.6.2021)
- Henehan, Kathleen (2020) Class of 2020: Education leavers in the current crisis. Resolution Foundation. <https://www.resolutionfoundation.org/app/uploads/2020/05/Class-of-2020.pdf> (luettu 8.10.2020).
- Herkama, Sanna & Repo, Juuso (2020) Kokemukset koronakeväältä: Opiskelu sujuu pääosin hyvin mutta etäopetus on myös monelle oppilaille iso helpotus. INVEST blog 6/2020. <https://blogitu.fi/invest/2020/05/14/kokemukset-koronakevaalta-opiskelu-sujuu-paaosin-hyvin-mutta-etaopetus-on-myos-monelle-oppilaille-iso-helpotus/> (luettu 29.4.2021)
- Hietamäki, Johanna & Kaittä, Anniina & Tuominen, Jarno & Vuorenmaa, Maaret & Husso, Marita & Peltonen, Joonas & Karhinen-Soppi, Anu (2021) Lähisuhdeväkivalta koronapandemian aikana: Vauvaperheiden vanhemmilla ja Nollalinjan auttavan puhelimen keskusteluissa. Tutkimuksesta tiiviisti 2/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hoening, Kerstin & Wenz, Sebastian E. (2021) Education, health behavior, and working conditions during the pandemic: evidence from a German sample. *European Societies*, 23(sup1).
- Hudde, Ansgar, & Nitsche, Natalie (2021) Countries Embracing Maternal Employment Have Opened Schools Sooner After COVID-19 Lockdowns. *SocArXiv*. <https://doi.org/10.31235/osf.io/k7qe9> (luettu 4.8.2021).
- Jäger, Mads Meier & Blaabæk, Ea Hoppe (2020) Inequality in learning opportunities during Covid-19: Evidence from library takeout. *Research in Social Stratification and Mobility*, 68, 100524.
- Johnston, Regan M. & Mohammed, Anwar & van der Linden, Clifton (2020) Evidence of exacerbated gender inequality in child care obligations in Canada and Australia during the COVID-19 pandemic. *Politics & Gender* 16 (4), 1131-1141.
- Jokela, Merita & Kivipelto, Minna & Hiilamo, Heikki (2021a) Responding to adult social work clients' needs in Finland during the COVID-19 pandemic. *SocArXiv*. <https://doi.org/10.31235/osf.io/k7uwv> (luettu 5.5.2021)
- Jokela, Merita & Korpela, Tuija & Kivipelto, Minna & Jauhainen, Signe (2021b) Toimeentulotuen saajamäärät kasvoivat vähän – koronaepidemia toi esiin järjestelmän joustavuuden. Suomen sosiaalinen tila 2/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Järvensivu, Anu & Haapakorpi, Arja & Perkiö, Mikko & Leinonen, Minna & Jonker-Hoffrén, Paul & Koivunen, Tuija (2020) Itsensätyoillistajat ovat väliinpuotoajia myös koronakriisin hoidossa. *Politiikasta-lehti* 19.5.2020. <https://politiikasta.fi/itsensatyoillistajat-ovat-valiinpuotoajia-myos-koronakriisin-hoidossa/> (luettu 16.6.2021)
- Kehusmaa, Sari & Luoma, Minna-Liisa & Ilmarinen, Katja & Ngandu, Tiia & Sinervo, Timo & Koskinen, Seppo (2021) Ikääntyneet. Teoksessa Kestilä, Laura & Jokela, Merita & Härmä, Vuokko & Rissanen, Pekka (toim.) Covid-19 epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. *Asiantuntija-arvio*, kevät 2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 116–121.
- Kestilä, Laura & Jokela, Merita & Härmä, Vuokko & Rissanen, Pekka (toim.) Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. *Asiantuntija-arvio*, kevät 2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Knop, Jade & Hiilamo, Heikki & Ilmarinen, Katja & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2021) Sosiaalipäivystykset ja koronaepidemian toinen vaihe. Tutkimuksesta tiiviisti 8/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kyyrä, Tomi & Pirttilä, Jukka & Ravaska, Terhi (2021) The Corona Crisis and Household Income: The Case of a Generous Welfare State. VATT Mimeo 61. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Maldonado, Joana Elisa & De Witte, Kristof (2020) The effect of school closures on standardised student test outcomes. *KU Leuven Department of Economics Discussion Paper DPS20*, 17.
- Lahtinen, Jenni & Haikkola, Lotta & Kauppinen, Eila (2021) Etäkoulu oli mukavaa ja sai enemmän vapaa-aikaa, yksinäisyys oli huono puoli. Nuorten kokemukset etäopetuksesta korona-ajan alussa. Nuorisotutkimusverkoston Poikkeusolot-nuorten arki koronan keskellä-kirjoitussarja. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokolma69> (luettu 10.5.2021)
- Lewandowski, Piotr & Lipowska, Katarzyna & Magda, Ida (2021) The gender dimension of occupational exposure to contagion in Europe. *Feminist Economics* 27 (1-2), 48-65.
- Martinez Dy, Angela & Jayawarna, Dilani (2020) Bios, mythoi and women entrepreneurs: A Wynterian analysis of the intersectional impacts of the COVID-19 pandemic on self-employed women and women-owned businesses. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship* 38(5), 391–403.
- Miettinen, Joonas (2020) Koronapandemia ja akavalaisten työelämä syksyllä 2020. Selvityksen tulokset. <https://akavaworks.fi/wp-content/uploads/sites/2/2020/11/Koronaselvitys-2020-Koronapandemia-muutti-tyon-tapoja-ja-kuormitusta-v2.pdf> (luettu 14.5.2021)
- Moreira, Diana Nadine & Pinto da Costa, Mariana (2020) The impact of the Covid-19 pandemic in the precipitation of intimate partner violence. *International Journal of Law and Psychiatry*, 101606.
- Naumann, Elias & von den Driesch, Ellen & Schumann, Almut & Thönnissen, Carolin (2021) Anstieg depressiver Symptome bei Jugendlichen während des ersten Lockdowns in Deutschland – Ergebnisse des Beziehungs- und Familienpanels pairfam. *PsyArxiv*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/pfqeg> (luettu 3.5.2021)
- Nelimarkka, Siiri & Majjala, Seija & Eriksson, Pia &

- Heino, Tarja (2021) Koronapandemian vaikutuksia lastensuojelun palveluihin ja asiakkaiden hyvinvointiin vuonna 2020. Työpäpaperi 5/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Nolvi, Saara & Karukivi, Max & Korja, Riikka & Lindblom, Jallu & Karlsson, Linnea & Karlsson, Hasse (2020) Parental depressive and anxiety symptoms as a response to the COVID-19 pandemic: a birth cohort follow-up study. *PsyArXiv*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/8htb4> (luettu 4.5.2021)
- Nusser, Lena (2021) Learning at home during COVID-19 school closures—How do German students with and without special educational needs manage? *European Journal of Special Needs Education*, 36 (1), 51–64.
- ONS (2020) Coronavirus and the social impacts on different ethnic groups in the UK. Office for National Statistics. <https://www.ons.gov.uk/people-populationandcommunity/culturalidentity/ethnicity/articles/coronavirusandthesocialimpactsondifferentethnicgroupsintheuk/2020> (luettu 5.5.2021)
- Parikka, Suvi & Ikonen, Jonna & Koskela, Timo & Hedman, Lilli & Kilpeläinen, Heikki & Aalto, Anna-Mari & Sainio, Päivi & Ilmarinen, Katja & Holm, Marja & Lundqvist, Annamari (2020) Koronan vaikutukset vaihtelevat alueittain – eroja myös ikääntyneillä sekä toimintarajoitteisilla verrattuna muuhun väestöön. Kansallisen FinSote-tutkimuksen ennakkotuloksia syksyllä 2020 sekä lopulliset tulokset. Verkkojulkaisu: thl.fi/finnote.
- Pekkarinen, Elina & Miettinen, Katja (2021) Pandemian varjossa kohti maapallon tulevaisuutta: Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus 2020. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2021:1.
- Pettinicchio, David & Maroto, Michelle & Chai, Lei & Lukk, Martin (2021) Findings from an online survey on the mental health effects of COVID-19 on Canadians with disabilities and chronic health conditions. *Disability and Health Journal*, 101085.
- Pirhonen, Jari & Blomqvist, Katarina & Harju, Maija & Laakkonen, Riku & Lemivaara, Marjut (2020) Etäläheiset – hoivakotien koronaeristys asukkaiden läheisten kokemana. *Gerontologia* 34 (3), 245–259.
- Platt, Lucinda & Warwick, Ross (2020) COVID-19 and ethnic inequalities in England and Wales. *Fiscal Studies* 41 (2), 249–289.
- Poulain, Tanja & Meigen, Christof & Sobek, Carolin & Ober, Peggy & Igel, Ulrike & Körner, Antje & Kiess, Wieland & Vogel, Mandy (2021) Loss of childcare and classroom teaching during the Covid-19-related lockdown in spring 2020: A longitudinal study on consequences on leisure behavior and schoolwork at home. *Plos one*, 16 (3).
- Pouliakas, Konstantinos & Branka, Jiri (2020) EU jobs at highest risk of Covid-19 social distancing: Is the pandemic exacerbating the labour market divide? Cedefop working paper No 1. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/6201>
- Ranta, Mette & Silinskas, Gintautas & Wilska, Terhi-Anna (2020) Young adults' personal concerns during the COVID-19 pandemic in Finland : an issue for social concern. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40 (9/10), 1201–1219.
- Razieh, Cameron & Zaccardi, Francesc & Islam, Nazrul & Gillies, Clare L & Chudasama, Yogini V & Rowlands, Alex & Kloecker, David E & Davies, Melanie J & Khunti, Kamlesh & Yates, Thomas (2021) Ethnic minorities and COVID-19: examining whether excess risk is mediated through deprivation. *European Journal of Public Health*.
- Reimer, David, Smith, Emil, Andersen, Ida Gran, & Sortkær, Bent (2021) What happens when schools shut down? Investigating inequality in students' reading behavior during Covid-19 in Denmark. *Research in Social Stratification and Mobility*, 71(100568).
- Repo, Juuso & Herkama, Sanna (2020) Valmistuitko koronakeväänä? Kyselytutkimus toisen asteen opinnoista valmistumassa olleille nuorille. Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja. <https://invest.utu.fi/wp-content/uploads/2020/11/Valmistuitko-koronakeva%CC%88a%CC%88na%CC%88-2020-raportti.pdf> (luettu 29.4.2021)
- Repo, Juuso & Poskiparta, Elisa & Herkama, Sanna & Salmivalli, Christina (2020) Koululaisten koronakevät: kyselyn tulokset. <https://bit.ly/koronakevat> (luettu 29.4.2021)
- Rose, Susan & Twist, Liz & Lord, Pippa & Rutt, Simon & Badr, Karim & Hope, Chris & Styles, Ben (2021) Impact of school closures and subsequent support strategies on attainment and socioemotional wellbeing in Key Stage 1: Interim Paper 1. National Foundation for Educational Research for the Education Endowment Foundation. <https://www.nfer.ac.uk/impact-of-school-closures-and-subsequent-support-strategies-on-attainment-and-socio-emotional-wellbeing/> (luettu 27.4.2021)
- Rostila, Mikael & Cederström, Agneta & Wallace, Matthew & Brandén, Maria & Malmberg, Bo & Andersson, Gunnar (2021) Disparities in COVID-19 deaths by country of birth in Stockholm, Sweden: A total population based cohort study. *American Journal of Epidemiology*, kwab057.
- Rothwell, Jonathan T. & Smith, Ember (2021) Socio-Economic Status as a Risk Factor in Economic and Physical Harm from COVID-19: Evidence from the United States. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* (forthcoming).
- Ruohomäki, Virpi (2020) Etätyöoloikka ja hyvinvointi koronakriisin alussa. Työpoliittinen aikakauskirja 2/2020, 21–28.
- Salin, Milla & Kaittila, Anniina & Hakovirta, Mia & Anttila, Mari (2020) Family coping strategies during Finland's COVID-19 lockdown. *Sustainability* 12 (21), 9133.
- Sari, Elif & Bittmann, Felix & Homuth, Christoph (2021) Explaining Inequalities of Homeschooling in Germany during the first COVID-19 Lockdown. *SocArXiv*. <https://doi.org/10.31235/osf.io/vsdq4> (luettu 27.4.2021)

- Sirniö, Outi & Kärkkäinen, Sanna & Kauppinen, Timo M. (2021) Palkkatulojen kehitys lapsiperheissä COVID-19-epidemian aikana. Suomen sosiaalinen tila 1/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Skogberg, Natalia & Koponen, Päivikki & Lilja, Eero & Austero, Sara & Achame, Sofia & Castaneda, Anu (2021) Access to information, preventive measures and working conditions during the coronavirus epidemic: Findings of the population-based MigCOVID Survey among persons who have migrated to Finland. Työpäpaperi 8/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sosu, Edward, ja Klein, Markus (2021) Socioeconomic disparities in school absenteeism after the first wave of COVID-19 school closures in Scotland. University of Strathclyde. Glasgow. https://pure.strath.ac.uk/ws/portalfiles/portal/117483909/Sosu_Klein_2021_Socioeconomic_disparities_in_school_absenteeism_after.pdf (luettu 7.5.2021)
- Speed, Ana & Thomson, Callum & Richardson, Kayliegh (2020) Stay home, stay safe, save lives? An analysis of the impact of COVID-19 on the ability of victims of gender-based violence to access justice. *The Journal of Criminal Law*.
- St. Denis, Xavier (2020) Sociodemographic Determinants of Occupational Risks of Exposure to COVID-19 in Canada. *Canadian Review of Sociology* (ennakkojulkaisu). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7405034/>
- Sutela, Hanna (2021) Koronan satoa: nuoret naiset opiskelevat, miehet enemmän työttöminä. Tieto & trendit 25.2.2021. <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2021/koronan-satoa-nuoret-naiset-opiskelevat-miehet-enemman-tyottomina/> (luettu 27.4.2021)
- Tani, Massimiliano & Cheng, Zhiming & Mendolia, Silvia & Paloyo, Alfredo & Savage, David (2020) Working Parents, Financial Insecurity, and Child-Care: Mental Health in the Time of Covid-19. IZA Discussion Paper No. 13588. <https://ssrn.com/abstract=3674309>
- Tilastokeskus (2021) Ennakkotietojen mukaan koronaan kuolleista yhdeksän kymmenestä oli yli 70-vuotias vuonna 2020. Tilastokeskuksen uutisia 12.5.2021. <https://www.stat.fi/uutinen/koronaan-kuolleista-yhdeksan-kymmenesta-oli-yli-70-vuotias-vuonna-2020>
- Topriceanu, Constantin-Cristian & Wong, Andrew & Moon, James C. & Hughes, Alun D. & Chaturvedi, Nishi & Conti, Gabriella & Bann, David & Patalay, Praveetha & Captur, Gabriella (2021) Impact of lockdown on key workers: findings from the COVID-19 survey in four UK national longitudinal studies. *Journal of Epidemiology and Community Health*.
- Tulevaisuusvaliokunta (2020) Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2020. Helsinki.
- TEM (2021) Työolobarometri 2020 – ennakkotiedot. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:18. Helsinki.
- UNICEF (2021) COVID-19 and school closures: one year of education disruption.
- Vainikainen, Mari-Pauliina & Oinas, Sanna & Ahtainen, Raisa & Rimpelä, Arja & Lindfors, Pirjo & Lintuvuori, Meri & Hienonen, Ninja & Heikonen, Lauri & Asikainen, Mikko & Lindgren, Esko & Hotulainen, Risto (2020) School-level variation in distance learning practices during the COVID-19 pandemic in Finland. https://www.researchreal.fi/wp-content/uploads/2021/01/2020-09-21-Distance_learning_practices_SUBMISSION.pdf (luettu 26.4.2021)
- Vescovi, Gabriela & Riter, Helena S. & Azevedo, Elisa C. & Pedrotti, Bruna G. & Frizzo, Giana B. (2021) Parenting, mental health and Covid-19: A rapid systematic review. *Psicologia: Teoria e Prática* 23 (1), 1–28.
- Verdery, Ashton M. & Smith-Greenaway, Emily & Margolis, Rachel & Daw, Jonathan (2020) Tracking the reach of COVID-19 kin loss with a bereavement multiplier applied to the United States. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(30), 17695-17701.
- VNK, Valtioneuvoston kanslia (2021a) COVID-19 tutkimuskatsaus. <https://vnk.fi/hanke?tunnus=VNK095:00/2020> (luettu 7.5.2021)
- VNK, Valtioneuvoston kanslia (2021b) Työministeri Haatainen: Yrittäjien työmarkkinatukea jatketaan 30.6.2021 asti. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/tyoministeri-haatainen-yrittajien-tyo-markkinatukea-jatketaan-30.6.2021-asti> (luettu 16.6.2021)
- Vuorio, Jaakko & Ranta, Matti & Koskinen, Kimmo & Nevalainen-Sumkin, Tuula & Helminen, Juho & Miettunen, Anni (2021) Etäopetuksen tilannekuva koronapandemiassa vuonna 2020. Raportit ja selvitykset 2021:4. Helsinki: Opetushallitus.
- Wilksa, Terhi-Anna & Nyrhinen, Jussi & Tuominen, Jesse & Šilinskas, Gintautas & Rantala, Eero (2020) Kulutus koronan aikaan-ja sen jälkeen: tutkimus COVID-19-epidemian rajoitustoimien vaikutuksesta kuluttajien käyttäytymiseen, taloudelliseen toimintaan ja hyvinvointiin. *Julkaisuja/Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu* (212).
- Women's Budget Group (2020) Crises collide: Women and COVID-19. Examining gender and other equality issues during the Coronavirus outbreak. <https://wbg.org.uk/analysis/reports/crises-collide-women-and-covid-19/> (luettu 10.5.2021)
- Zamberlan, Anna & Gioachin & Filippo & Gritti, Davide (2021) Work less, help out more? The persistence of gender inequality in housework and childcare during UK COVID-19. *Research in Social Stratification and Mobility*.
- Zoch, Gundula & Bächmann, Ann-Christin & Vicari, Basha (2021) Gender differences in reduced well-being during the COVID-19 pandemic: The role of working conditions. IAB discussion paper 4/2021. <http://doku.iab.de/discussionpapers/2021/dp0421.pdf> (luettu 10.5.2021)

TIIVISTELMÄ

Satu Helske & Hanna Ylöstalo & Henri Koskinen: Samassa myrskyssä mutta eri veneissä. COVID-19 ja eriarvoisuus

Koronakriisi ei ole vain terveydellinen vaan myös taloudellinen ja sosiaalinen kriisi, jonka negatiiviset vaikutukset ovat pääosin suurimmat niille, jotka ovat jo valmiiksi heikoimmassa asemassa. Tässä artikkelissa teemme poikkitieteellisen katsauksen koronapandemian aikaisiin muutoksiin ja sen eriarvoistaviin vaikutuksiin eri ihmisryhmiin koko elämänsäkaarella ja eri elämäntilanteilla. Tarkastelemme erityisesti lapsiperheitä ja lapsiperheiden palveluita, oppimista ja opiskelua, työelämää ja tuloja, aikuisten sosiaalipalveluita sekä terveyteen ja hyvinvointiin liittyvää tutkimusta. Globaalisti eriarvoistuminen on merkittävästi suurempaa kuin Suo-

messä. Keskitymme tässä kuitenkin erityisesti Suomen kannalta kiinnostavaan eriarvoisuustutkimukseen. Tutkimuksen valossa pohdimme myös, mitä Suomessa voitaisiin tehdä, jotta epidemia ja sen rajoitustoimet eivät entisestään syventäisi olemassa olevaa eriarvoisuutta ja miten haittoja voidaan koronan jälkihoidossa vähentää.

Tutkimus osoittaa, että taloudellinen, terveydellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus on lisääntynyt eri elämäntilanteilla. Vaikka koronapandemiolla on ollut myös myönteisiä vaikutuksia esimerkiksi digitaalisten palvelujen käyttöönottoon, ovat myönteiset vaikutukset kasautuneet pääosin yhteiskunnan hyväosaisille. Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien ja heidän ongelmien tunnistaminen on avainasemassa koronakriisin negatiivisten vaikutusten minimoimisessa ja jälkihoidossa.

KIRJOITTAJAT

Helske, Satu, FT, erikoistutkija, Turun yliopisto (satu.helske[at]utu.fi)

Ylöstalo, Hanna, YTT, dos., yliopistonlehtori, Turun yliopisto (hanna.ylostalo[at]utu.fi)

Koskinen, Henri, VTM, tohtorikoulutettava, Turun yliopisto (hemiko[at]utu.fi)